

WYCHOWAWCZA, EDUKACYJNA I TERAPEUTYCZNA FUNKCJA TEATRU

Czym jest teatr? Słownik języka polskiego definiuje teatr jako „dziedzinę sztuki polegającą na realizowaniu scenicznym utworów literackich, przeznaczonych na scenę przez autorów lub adaptowanych przez reżysera”. Takie rozumienie teatru zostało ugruntowane w XIX w. i zanegowane w XX w., kiedy obalono pogląd o dominacji literackiej koncepcji teatru. Przyczyniło się do tego zwłaszcza poznanie przedstawień pozaeuropejskich. Współczesna teatrologia poszukuje specyfiki teatru gdzie indziej, wysuwając na plan pierwszy fakt jednoczesności aktu kreacji i odbioru przedstawienia, przekształcanie ludzi i przedmiotów w znaki. W efekcie określono teatr jako sytuację, w której aktor gra postać przed widzem, a czynność grania odbywa się w tym samym czasie, co czynność obserwowania.

Słowo teatr jest niezwykle szerokim pojęciem. Obejmuje takie formy teatralne, jak: pantomima, teatr muzyczny, operetka, musical, teatr tańca, teatr lalek, performance. W kręgu teatru pozaeuropejskiego możemy wyróżnić m.in.: klasyczny teatr indyjski, indyjski teatr ludowy, japoński teatr no, kabuki, jingju. W kulturze europejskiej teatr narodził się w starożytnej Grecji ok. VI w. p.n.e. z obrzędów ku czci Dionizosa, boga wina i winnej latorośli. Dytyramby, pieśni poświęcone temu bogu, śpiewane przez chór półkozłów (inaczej satyrów), z czasem zatraciły swój liryczny charakter i przekształciły się w opowieści mityczne. Momentem przełomowym w rozwoju teatru była myśl, aby owoch historii nie opowiadać, ale je przedstawiać, ukazywać w działaniu. Koryfeusz, przodownik chóru, prowadzący z nim dialog, zmienił się w aktora przedstawiającego wraz z drugim aktorem jakąś akcję. Później wprowadzono jeszcze trzeciego aktora, zredukowano rolę chóru. Ten rodzaj sztuki zaczął się cieszyć wielką popularnością w starożytnej Grecji. Przemianie uległo więc miejsce przedstawień. Wybudowano olbrzymie amfiteatry, chór występował na okrągłym placu, zwanym orkestrą, miejscem gry aktorskiej był proskenion, podwyższenie budynku zwanego skene i pełniące funkcję garderoby.

Od początku istnienia teatr pełnił różnorodne funkcje, przede wszystkim edukacyjną, wychowawczą, terapeutyczną. Oglądając dzieje tragicznych bohaterów poddanych okrutnym próbom, ludzie mieli przeżywać litość i trwogę, uczyć się myślenia i analizowania praw rządzących światem. Dzięki sztuce teatralnej widzowie mogli znaleźć odpowiedź na pytanie o sens życia, rozważać problemy odpowiedzialności moralnej. Oprócz tego teatr upowszechniał wzory społeczne, obyczajowe i estetyczne. W ten sposób spełniał swą misję wychowawczą. Z kolei terapeutyczna funkcja teatru w starożytności polegała na tym, że widzowie przeżywali podczas oglądania tragedii katharsis, wewnętrzne oczyszczenie ze złych emocji.

Współcześni badacze podkreślają, iż funkcja wychowawcza teatru może mieć charakter intelektualny, moralny, estetyczny, kompensujący, terapeutyczny w zależności od rodzaju przeżycia, jakiemu ulegają odbiorcy. H. Witalewska wyodrębniła 5 podstawowych funkcji wychowawczych teatru: odradzająca, moralno – polityczną, intelektualną, integrującą, ludyczną. Najważniejsza, podstawowa z nich jest funkcja odradzająca, która polega na tym, że aktor odkrywa przed widzem jego najskrytsze marzenia, tęsknoty i upodobania. Widz może otworzyć swe wnętrze, oczyścić się ze złych emocji, przeżyć stan nazywany w starożytności katharsis. Funkcję moralno – polityczną rozumie autorka jako „obudzenie sumienia”, które kształtuje postawy patriotyczne. Jednym z aspektów tej funkcji jest wrażliwość na piękno. Teatr oddziałuje też na intelekt widza, rozwijając jego wyobraźnię i abstrakcyjne myślenie, poruszając problemy filozoficzne ważne dla współczesnego człowieka. Funkcja integrująca sztuki teatralnej polega na zintegrowaniu percepcji i osobowości widza. Widz musi spojrzeć na spektakl jako całość, łączącą w sobie znaki należące do różnych dziedzin sztuki. Z drugiej strony przedstawienie teatralne może stać się dla odbiorcy bodźcem do poszukiwania prawdy o sobie, drażenia własnej świadomości, co w rezultacie prowadzi do jej integracji. Funkcję ludyczną teatr spełnia, pozostając źródłem rozrywki. Ten pogląd głosił B. Brecht twierdząc, że teatr bawiąc miał uczyć myślenia. Teatr może nas skłonić zarówno do zadumy i refleksji, jak i pobudzić do śmiechu. Zawsze wyjście do teatru jest świętem odmiennym od dnia codziennego.

Teatr jest więc zjawiskiem wyjątkowym. Jak pisze H. Guzy – Steinke i T. Wilk: „ Każda inscenizacja teatralna, bez względu na jej miejsce, rozwija intelektualnie, pobudza refleksyjność, uwrażliwia, kompensuje niedostatek codziennej egzystencji, kreuje postawy etyczne, wzbogaca doznania estetyczne, pozwala na marzenia, uczy dokonywania wyborów, aktywizuje do przejścia z bierności (obojętności) do działania indywidualnie i społecznie użytecznego.”

Teatr od dawna był obecny w szkole. Badacze podkreślają, że względu na swoje wielorakie oddziaływania teatr ma szczególne znaczenie w takim miejscu, jak szkoła, gdzie może wpływać na rozwój dzieci i młodzieży. Wymienione wyżej autorki wyodrębniły takie zalety uczestnictwa biernego i czynnego w projektach teatralnych, jak: kształtowanie wrażliwości estetycznej dzieci, sprawności intelektualnej, rozbudzanie ciekawości świata, rozwijanie umiejętności analizowania zjawisk ukazanych w nowym świetle i odczytywania symboli, budowanie więzi między widzami a bohaterami (aktorami), Można więc wyodrębnić dwa sposoby edukacji teatralnej: bierny- kiedy dziecko występuje jako widz oraz aktywny – w sytuacji, gdy dziecko jest aktorem. Uczestnicząc w przedstawieniu teatralnym jako widz, dziecko silnie przeżywa to, co dzieje się na scenie. Łatwo identyfikuje się z bohaterami, odczuwa ich radości i smutki, uczy się odróżniać dobro od zła, Fikcyjny świat, zwłaszcza baśni i bajki, zaspokajają jego tęsknotę za magią, fantastyką, podróżą do krainy czarów. Teatr może więc kształtować postawy młodych ludzi. Jeszcze więcej

przeżyć i emocji dostarcza dziecku udział w przedstawieniu szkolnym, kiedy to ono wciela się w jakąś postać. Takie działanie stwarza ogromne możliwości pozytywnego wpływu na rozwój dziecka w sferze emocjonalnej, poznawczej, wychowawczej. Uruchamia wyobraźnię, zaspokaja potrzebę twórczego działania, podnosi poczucie własnej wartości, uczy współpracy w grupie.

Ta forma zajęć z dziećmi wykorzystywana jest często w świetlicach szkolnych czy w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi umysłowo. Coraz powszechniej stosowana jest metoda arteterapii – terapii przez sztukę.

Jakie są zalety stosowania małych form teatralnych w pracy z dziećmi? Dzieci w wieku przedszkolnym, inscenizując np. baśń uczą się odróżniać dobro od zła, kształtują swój system wartości. Młodzież, która przeżywa okres buntu wobec świata dorosłych i poszukuje autorytetów, może zyskać podpowiedź, w którym kierunku się rozwijać. Uczestnicy przedstawień uczą się ważnych umiejętności społecznych: współdziałania w grupie, rozumienia drugiej osoby, dyscypliny, odpowiedzialności, empatii, a nawet poświęcenia.

Teatr jest sztuką wielotworzywową. Na jego powstanie składa się wiele czynników, nie tylko słowa, gesty, ale i dekoracje, dźwięk, muzyka. Jest to więc proces skomplikowany, wymagający podziału zadań, wykonywania ich w sposób możliwie najlepszy. To uczy dzieci komunikacji, wzajemnego szacunku, odpowiedzialnej postawy podczas przygotowywania przedstawienia.

W dalszym ciągu będzie mowa o tworzeniu spektaklu przez dzieci. Rozpatrzone zostaną walory teatru szkolnego z punktu widzenia jego funkcji kształcącej (edukacyjnej), wychowawczej i terapeutycznej.

W jaki sposób małe formy teatralne spełniają funkcję edukacyjną? Najlepiej to widać na etapie analizy tekstu scenariusza, która pozwala doskonalić technikę czytania oraz ćwiczyć czytanie ze zrozumieniem. Zapoznanie się z nowym tekstem jest również okazją do wzbogacania języka dziecka, a także przyswajania przez nie pojęć związanych z teatrem i budową utworu dramatycznego. Stosowanie małych form teatralnych na lekcji pozwala na przekazanie wiedzy w atrakcyjny sposób, pomaga w przezwyciężeniu nudy i spojrzeniu na świat z innej strony. Nawet znane, oswojone dotychczas zjawiska jawią się w nowym świetle. Ponadto dziecko ma możliwość wyrazić siebie i swoją własną wizję świata w słowie, piosence, w formach plastycznych czy w ruchu. Dzieci uczą się świata w sposób aktywny, prowadzą dialog własnego ja z zewnętrzną rzeczywistością, poznają nowe sytuacje, uczucia lub konfrontują je z własnym doświadczeniem. Teatr stwarza pole działania dla twórczej ekspresji dzieci, rozwija myślenie dywergencyjne, uczy niekonwencjonalnych sposobów rozwiązywania problemów. Uczestnictwo w przedstawieniu szkolnym kształtuje wśród dzieci postawę świadomego odbiorcy treści humanistycznych, rozwija w nich poczucie estetyki i potrzebę obcowania ze sztuką.

Działania teatralne posiadają walory wychowawcze: kształtują wrażliwość, kulturę osobistą, rozwijają indywidualność dziecka, podnoszą jego samoocenę, uczą je współpracy w grupie, pokazują różne systemy wartości i sposoby

oceniających innych. Dziecko jako uczestnik przedstawienia kreuje jakąś postać. Aby dobrze zagrać swoją rolę, musi tę postać ocenić, usytuować po stronie dobra lub zła, co będzie wynikało ze wspólnej analizy scenariusza. Takie doświadczenie na pewno nie pozostanie bez wpływu na jego system wartości. Innym aspektem wychowawczego oddziaływania teatru jest praca w grupie, wzajemne relacje między uczestnikami przedstawienia. Wszyscy oni kształtują w sobie przekonanie, że przygotowanie spektaklu jest pracą grupową, każda rola jest ważna, nie ma miejsca na „gwiazdorstwo”. Również osobiste urazy nie mogą przeszkadzać w realizacji przedsięwzięcia. Takie podejście uczy pokory, cierpliwości i konieczności współdziałania z innymi, hartuje charakter. „Zabawa w teatr” daje dzieciom poczucie spełnienia, czują się one dowartościowane, mają chęć i zapał do dalszych działań, stają się bardziej twórcze. Często można zaobserwować, jak uczniowie nieśmiali, „wycofani” z życia klasy przeobrażają się na scenie w pełnych temperamentu aktorów, potrafią zaskoczyć głosem, interpretacją, naturalnością. Teatr kształtuje więc charakter i osobowość młodego człowieka, wychowuje go.

Czy można mówić o terapeutycznej funkcji teatru? Rozumienie terapii jako „leczenia zaburzeń psychicznych i emocjonalnych bez użycia leków i zabiegów chirurgicznych” pozwala wykazać terapeutyczne oddziaływanie szkolnych form teatralnych na dzieci. Przede wszystkim, uczestnicząc w działaniach teatralnych, dziecko wkracza w inny, fikcyjny świat, często bardzo odmienny od rzeczywistości, w której żyje na co dzień. Przenosząc się do bajkowego czy baśniowego świata magii i czarów może ono odreagować stres, zapomnieć na chwilę o codziennych problemach. Teatr w tym wypadku pomaga rozładować napięcie emocjonalne oraz rekompensuje braki rzeczywistości, wzbogaca wewnętrzny świat dziecka. Przeobrażając się w kogoś innego, wiele dzieci zapomina o własnej nieśmiałości, nabiera zaufania do siebie, zaczyna wierzyć w siebie. Twórcze działania sprzyjają budowaniu własnej tożsamości, „porządkowaniu świata” zewnętrznego i określeniu siebie wobec niego. Dziecko zyskuje wiarę w siebie i sens świata, w którym żyje. Dzięki temu utrzymuje równowagę psychiczną potrzebną do funkcjonowania w rzeczywistości. W czasie zabawy w teatr dziecko poprawia dykcję, ćwiczy wyraziste mówienie, koryguje niewielkie defekty wymowy, co podnosi jego samoocenę i dodaje mu pewności siebie.

Wielu autorów publikacji dotyczących pracy z dziećmi niepełnosprawnymi lub wykazującymi zaburzenia w zachowaniu wskazuje na ważną rolę terapeutyczną teatru, jak pisze Doroszevska; „psychodrama niweluje tendencje agresywne, skłonności do bezwzględnego osądzania i potępienia ludzi”.

Teatr, w jakiegokolwiek formie, oddziałuje w niezwykle i wszechstronny sposób na dziecko – biernego widza czy uczestnika działań teatralnych. Zarówno kształci, jak i wychowuje, a nawet pełni funkcję terapeutyczną. Pomaga dziecku zrozumieć siebie i innych ludzi.

opr. Iwona Pikoń

Bibliografia:

1. Słownik wiedzy o teatrze, praca zbiorowa, D. Kosiński, A. Wypych – Gawrońska, A. Stafiej, A. Marszałek, M. Szugiero, J. Leśnierowska, Wydawnictwo Park Sp. z o.o., Bielsko – Biała 2005.
2. Guzy – Steinke H., Wilk T., Uczeń i teatr. Realia a poszukiwania możliwości realizacji edukacji teatralnej w szkole, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2009.
3. Broszkiewicz B., Jarek J., Warsztaty edukacji teatralnej, Wydawnictwo EUROPA, Wrocław 2003.
4. Warsztaty edukacji twórczej, pod red. Olinkiewicz E. i Repsch E., Wydawnictwo EUROPA, Wrocław 2004.
5. Krauze - Sikorska H., Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka, Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006.
6. Terapeutyczna rola teatru,
<http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU6682>
7. Kuchta I., Edukacja teatralna dzieci w wieku przedszkolnym,
[http://www.sandomierz.pl/przedl/Dcc/Edukacja %20teatralna_pdf](http://www.sandomierz.pl/przedl/Dcc/Edukacja%20teatralna.pdf)
8. Program terapeutyczny świetlicy dla wychowanków,
<http://www.eduforum.pl/modules>
9. Bolejko H., Edukacyjna i wychowawcza rola zajęć teatralnych w szkole,
http://www.bialystok.edu.pl/cen/archiwum/aspekty_2_21_2004/art09.htm